

Петер Кашиак*

Братислава, Словачка

ТЕБНЕР АУ/ДЕВИНСКА ПОПЛАВНА РАВНИЦА – РЕКОНСТРУКЦИЈА ИСТОРИЈСКЕ ЗЕМЉЕ

Сажетак

Рад се бави историјско-географским развојем некадашњих мађарских територија у катастру села Девин на савременој западној обали Дунава, односно некадашњег речног острва Тебнер Ау/Митер Аугл и суседних алувијалних територија. Фокусира се на геоморфолошки развој и коришћење ових територија узимајући у обзир локацију на граници Угарске краљевине. Хронолошки обухвата 17. и 18. век. Углавном се заснива на анализи картографских извора у поређењу са тренутном геоморфологијом локације. Поред тога, користи писане изворе и регионалну литературу која се углавном бави суседним деловима тока.

Кључне речи: *мађарско-аустројска гранична линија на Дунаву, историјско-географски развој, промене речног корита, коришћење земљишта*

Историјско-географска истраживања речних корита и поплавних подручја дуго су била распрострањена тема интересовања историчара и у почетку су схватана као помоћна дисциплина за историјску географију насеља и историјску географију

* Петер Кашиак је апсолвент на студијама историје на Филозофском факултету у Братислави. Историјска географија је један од његових фокусних истраживачких проблема.

инфраструктуре. Први радови који комбинују физичко-географска истраживања са историјским аспектом појавили су се у Словачкој 1950-их година, а подручје Братиславе, посебно њен источни и централни део, било је једно од најистраженијих подручја. Подручје Девинске капије је само маргинално додирнуто овим истраживањима. Овај простор је занимљив из више разлога. Заједно са географском доступношћу истраживане територије иду и могућност суочавања истраживања са ситуацијом директно на лицу места и могућност комбиновања историјског, географског и политичког развоја у субјекту чија је основа природни процес меандрирања реке. Све то је дало посебан су подстицај за настанак овог рада.

Први од ових разлога је геоморфолошка локација у превоју *Porta Hungarica* (Девинска капија). Овде Дунав пролази кроз Девинске Карпате у ширини од најмање 2 км између брда Девинског дворца и Браунсберга. Ова узина је тачка разграничења између два подручја низинског вијугавог тока Дунава у басену Беча и Малог Дунава. Други разлог је локација на граници Краљевине Угарске, којој је Дунав представљао осовинску реку и чинио њену историјску границу на посматраном делу. Угарска капија била је најнижа од трију сличних теснаца на горњем средњем току Дунава (више ње леже Бечка капија (*Wiener Pforte*) и сужавање између Алпа и Шумаве, који данас чине границу Горње и Доње Аустрије). Угарска граница је овде први пут постављена 1029. године, али је стабилизована тек после 1052. Иако је касније деловала стабилно и, у ширем смислу, опстала до данас¹, више пута се померала у оба смера због политичких дешавања² и била је подложна мањим прилагођавањима због спорова између власника земљишта.

Предмет рада је историја речних острва на делу Дунава од ушћа Мораве (1882 речна километра – ркм.³) до историјски старијег сужења плавног подручја на 1877 ркм. Тренутно, ова територија лежи на јужној обали Дунава као приобална поплавна равница, делимично коришћена за пољопривреду, а на картама је постојало једно историјски трајно речно острво, обележено бројним именима.

¹ Са изузетком у периоду 1938-1945, када су Петржалка и садашња катастарска територија Девина припадале Немачкој.

² Према унутрашњости Угарске 1233-1245, 1301-1322, према Аустрији 1485-1490.

³ Речни километар (ркм.) означава пловно растојање од ушћа датог (пловног) потока. Рачуна се узводно. Словачки део Дунава обухвата 1880,26 ркм. (Девин) до 1708,2 ркм. (Члаба). Навигациона карта – Дунав. Словачко водопривредно друштво, 2019. Доступно на: <https://www.danubeportal.com/application/cache/uploads/charts/paper/SK/96/1571384033.pdf> [28. 9. 2022].

С обзиром на потребу за јединственим именом, одлучили смо да користимо назив Тебнер Ау/Девинска поплавна равница. Разлози за овај избор били су: што је то једно од најстаријих документованих назива, које се може логично превести и такође дефинише положај острва у ширем контексту.⁴ Надзирана територија је тренутно подељена између Аустрије и Словачке. Садашње стање граница засновано је на разграничењу извршеном 1921-1923, а касније само козметички модификованом споразумом од 21. децембра 1973. године.⁵ На словачкој страни, посматрана територија додирује катастар села Девин. На аустријској страни највећим делом припада катастру Хајхраду на Дунаву (Hainburg an der Donau), а делом Влчиндолу (Wolfsthal). Садашња државна граница пролази главним током Дунава, који је био подложен суштинским историјским променама и који се и данас мења у знатно мањој мери.

Петер Пишут се у својим делима углавном фокусира на деоницу Дунава изнад историјске Братиславе. Његови радови, заједно са другим истраживањима⁶, баве се територијом од данашњег острва Сихот према истоку. Две његове студије баве се вишим делом.⁷ Ово питање картографски су обрадили Даниел Гурнак за „Историју Братиславе I”⁸ и Петер Пишут.⁹

⁴ И остала острва су се називала овим именом било у почетној фази свог развоја или када није било потребе за прецизном идентификацијом. ПИШУТ, Петер. О пореклу имена подунавских острва Алберверд и Рутен Лебер. У: Записи Градског музеја у Братислави, књ. 17, 2005, стр. 37. Доступно на: https://fns.uniba.sk/fileadmin/prif/geog/kfg/Studium/predmety_2_stupen/vybr_pv_metody_len_lit/VybrPVmet_Pisut2005_OPovodeNazvov.pdf [1. 10. 2021].

⁵ <https://www.minv.sk/?slovensko-rakuska-statna-hranica> [22. 9. 2022].

⁶ О питању формирања граница Словачке 1921-1923: VALO, Ján. *Hranice Slovenska v rokoch 1918 – 1945 (dizertačná práca)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2014, školiteľ doc. PhDr. Juraj Roháč CSc. 210 s. + 34 s. príloh.

⁷ PIŠÚT, Peter. Dunaj na slovensko-rakúskom pomedzí. In: Mária MUNKOVÁ a Lenka PAVLÍKOVÁ (eds.). *Na sútoku riek, život na slovensko-rakúskom pohraničí*. Bratislava : Štátny archív v Bratislave, 2014, s. 284 – 308. ISBN 978-80-224-1387-9; П. Пишут се посветио словенском острву у студији ČAČANÝ, Juraj – ČEJKA, Tomáš – PIŠÚT, Peter. Мекушци словенског острва код Братиславе и белешке о генези локалитета. У: *Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, vol. 58, 2012, s. 104 – 105.

⁸ HOLEC, Peter. *Reliéf a živá príroda v Bratislavskom regióne*. In: ŠEDIVÝ, Juraj – ŠTEFANOVIČOVÁ, Tatiana, et al. *Dejiny Bratislavy, Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia, zväzok 1. Brezalauspurc, na križovatke kultúr*. Bratislava : Slovart, 2012, s. 40. ISBN 978-80-556-0330-8.

⁹ PIŠÚT, Peter. Príspevok historických máp k rekonštrukcii vývoja koryta Dunaja na uhorsko – rakúskej hranici (16. – 19. storočie). In: PRAVDA, Ján, (ed.). *Historické mapy*. Bratislava: Kartografická spoločnosť SR – Geografický ústav SAV, 2005, s. 167 – 181. ISBN 80-968365-7-9. Карте показују период 1876-1871, тј. деоницу од Сихотија до Братиславе.

Геоморфолошки развој Тебнер Ау/ Девинске поплавне равнице

Тебнер Ау је најзападније острво на делу Дунава од Девина до Братиславе. Тренутно је то обалска равница насупрот замка Девин са унутрашње стране меандра Дунава. Острво је од обале раздвајао сада непроходни Аугл Арм, чији је уток био испод замка Ротенштајна (Rottenstein), а ушће наспрам тзв. Гронеровог врха. У облику приказаном на картама 19. века, то је сложено острво настало спајањем мањих поплавних равница са старијим језгром, које је историјски лежало на средини корита између Девина и Браунсберга.

Геоморфолошки развој се може реконструисати од краја 17. века. Најстарији мапни приказ острва налази се на карти из 1717. године.¹⁰ Већ бележи карактеристичан закривљени облик острва и ток Аугл Арма, али и суштинске податке о настанку острва. Аугл Арм је приказан као течан и релативно широк крак, а такође су нацртана два одвојена острва. Један у области тренутног најисточнијег врха Тебнер Ау, други испод Ротенштајна. Ударна обала је означена на јужној и западној страни, с друге стране, насеље је настало на североистоку острва. Ово стање је резултат промене вишег дела корита реке. Главни ток Дунава је некада текао северно од Хаинбургер Ау, а затим се настављао јужно од Тебнер Ау¹¹. На мапи из 1703. године¹² је истакнутији крак северно од Хаинбургер Ау, а 14 година касније јужни крак је био већ доминантан. Узимајући у обзир развој тока у Нус Ау, посебно на острву Рутен Лебер,¹³ развој Хаинбургер Ау са померањем тока се дешавао постепено са одлучујућом фазом 1770-их и 1780-их.

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár (d'alej MNL/MOL); S 12 Helytartótanácsi térképek (1738 – 1875); Mappa zu der von Ihro Röm. Kays. und Königl. May. Carolo VI. in der zu Presburg angestellten und Anno 1715. Signatúra: S_16_-No._69. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/7469/> [1. 11. 2022].

¹¹ Име је првобитно припадало поплавној равници која се данас налази на северној обали Дунава, касније названа Грос Ау (3. војно мапирање, сл. 4758/1-4 (1872) а 4758/1_UNG; 1883. Доступно на: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Aufnahmeblatt_4758-1_Engelhartstetten%2C_Hainburg%2C_Schlosshof.jpg ; https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aufnahmeblatt_4758-1_UNG_Theben_Marchm%C3%BCndung.jpg [7. 10. 2022]), али и данас у катастру Хаинбург на Дунаву (облик Хаимбург или Хамбург се користио до краја 18. века).

¹² Институт и Војноисторијски музеј; Hadműveleti térkép a Morva folyó mentén Rabensburg-Teben-Pozsony közötti területen / Оперативна мапа подручја реке Мораве између Рабенсбург Девина и Братиславе. Сигнатура: Н III d 1442; 1703 – 1706, Доступно на: <https://maps.hungaricana.hu/en/HTTTerkeptar/25049/> [7. 10. 2022].

¹³ PIŠŮT, ref. 9, s. 171 – 172.

Поменуте карте дају и могућност да се реконструише развој острва у ранијем периоду. Најранија спомињања стања корита реке из 11. века указују на то да је главни ток текао јужно од садашњег, док је испод дворца водио даљински пут. О промени главног тока сведочи и податак да је мађарска граница ишла од ушћа Мораве око 900 м узводно и потом се спајала са историјском струјом. Током овог периода, Тебнер Ау је доживео развој који је могао значајно да промени његову позицију. Део острва југозападно од замка Девин¹⁴ је однесен, док се након промене тока острво проширило на југ услед замућења крака Аугл.

Развој острва у 18. веку је са мање прецизности приказан на мапи главног града Братиславе Самјуела Миковинија.¹⁵ Забележено је таложeње алувијалног наноса североисточно од Тебнер Ау и постепено замуљавање крака Аугл. Детаљнију слику дају карте 1. војног мапирања. На њима је острво приказано два пута. Рана аустријска верзија (1773–1781)¹⁶ захвата алувијално острво на Тебнер Ау одвојено рукавцем тока, као и раст алувијалног талогa испод Ротенштајна. Острво се зове „Ајгел”. Аугл крак овде још увек у потпуности тече, а каснија акреција на најисточнијем делу острва је само у фази шљунковитог наноса. Мађарска верзија¹⁷ већ захвата једно уједначеније острво, спојено са равницом под називом „Mühl Nauffen”¹⁸. Два алувијална острвца под називом „Früchsen Grinel” забележена су у области у близини *Schloss Au*.

Најупечатљивија карактеристика развоја у 18. веку било је померање кривине корита Дунава ка западу. Северозападни део острва је тако почео да акумулира алувијални нанос, а ерозиона обала се померила на исток. Мапе такође обухватају геоморфолошку генезу острва. Старији делови који се користе као ливаде или

¹⁴ Према мерењима у вези са регулацијом 1870-их, просечни водостај на левој обали био је између 3,64 и 5,8 м. Због присуства струје у непосредној близини обале Н, могуће је претпоставити повлачење обале бочном ерозијом. ORTVAY, Tivadar. *Magyarországi dunaszigetek*. Budapest : A Magyar Tudományos akadémia könyvkiadó hitavala, 1880, s. 76; Погледати прилог бр. 6.

¹⁵ MIKOVINY, Samuel. *Hungariae comitatus Posoniensis*. 1747 (vyd. 1757). Доступно на: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:GMB.C_9428/zoom [3. 11. 2022].

¹⁶ 1. војно мапирање; Доња Аустрија, 1773 – 1781. Доступно на: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=2060427.9627900226%2C6031672.248250234%2C2156967.9295142004%2C6064769.481497715> [10. 4. 2022].

¹⁷ 1. војно мапирање; Угарска краљевина, 1782 – 1785. Доступно на: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=2060427.9627900226%2C6031672.248250234%2C2156967.9295142004%2C6064769.481497715> [10. 4. 2022].

¹⁸ Nauffen – гомила, гомила. Име стабилног, али младог острва (PIŠŮT, ref. 4, s. 31).

воћњаци су означени као баште или жбуње, док су новији означени као наноси од песка или шуме. Поређење са ласерским снимком¹⁹ потврђује да је оригинално језгро очувано у центру острва у луку око ватрогасног дома²⁰. Висинска разлика између централних делова острва и новог алувијалног наноса износила је 8 до 9 метара²¹. Карте 1. и 3. војног мапирања указују на ров који дели острво на његовом најужем делу.²² Карта историјског тока Дунава направљена је на основу реконструкције доц. Пишута (друга половина 16. века)²³, и карта Братиславе и околине (око 1800. године)²⁴. Можда је реч о краку који је одвајало мању поплавну равницу уз западни део острва и нестао у другој половини 18. века²⁵. Међутим, према тврдњама сведока Јана Геслинга из Девина и Јана Арингера из Хофа, није реч о рукавцу Ратисхагена, који се налазио западније, већ о „рову” кроз који Дунав никада није текао, а формација је вештачки ископана током „револуционарних догађаја”, које су стари људи још памтили” да би спречили упад трупа Курука и заштитили стоку²⁶. Борбе за Девин између Курука и Лабана одиграле су се 1705-1708. током устанка Франтишка II Ракоција.²⁷

¹⁹ Ласерско скенирање из ваздуха. Доступно на: <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/teren?pos=48.162942,16.972231,16> [3. 11. 2022].

²⁰ Данас је Јагерхаусидлунг насеље у Хаинбуршком катастру. Лук је узрокован гребеном који се протеже од источне стране Браунсберга. Старије језгро и новији алувијални нанос се разликују и по начину парцелације земљишта. Nieder Österreichische Landes Archiv; FK Mappen UM – Franziszeischer Kataster – Viertel unter dem Manhartsberg – Weinviertel (Mappen) (ďalej NÖLA; Franziszeischer Kataster); Hainburg an der Donau (Stadt Haimburg), 1819 – 1831. Signatur: FK Mappen UW 11. Доступно на: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#464b204d617070656e205557x112> [8. 10. 2022].

²¹ Највиша тачка код моста код тачке 144, ивица 135 m.n.m. 3. војно мапирање; ref. 12.

²² 1. војно мапирање, ref. 18; 3. војно мапирање, ref. 12.

²³ HOLEC, ref. 8, s. 40.

²⁴ Presburg mit seinen Umgebungen; cca 1800. Доступно на: <https://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1015745> [3. 11. 2022].

²⁵ Снимљено је на недатираној мапи из око 1770-их. Národní technické muzeum, mapa Wienns umgebungen. Око 1778. године. Доступно на: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/46203/?view=-54.7890625,113.0625,6> [3.11.2022].

²⁶ Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky (ďalej MV SR); Štátny archív Bratislava (ďalej ŠABA); Fond 17479 – Bratislavská župa I. (ďalej f. BŽ I.) Споразум између града Хаинбурга и властелинства Девин у вези са дунавским острвом Ајгелау. Сигнатура: 1778_f5_n-27; 1778. Доступно на: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x15046> [7. 10. 2022]. На ову верзију указује и поређење са ласерским снимком, који хвата постојање рова, али не и типичне формације за бочну ерозију и таложење.

²⁷ PLACHÁ, Veronika – HLAVICOVÁ, Jana. *Devín; slávny svedok našej minulosti*. Bratislava : Perfekt, 2003, s. 120. ISBN 80-8046-231-3.

До 1850. године острво је попримило приближно данашњи облик. Спајање Мул Хауфена са Тебнер Ау је већ било солидно, до 1811. Фухс Грундл²⁸ се такође спојио са Тебнер Ау како би формирао једно острво. После 1811. године лук корита се толико померио према западу да је североисточна обала постала ерозивна²⁹. У западном делу су се сви мањи алувијални наноси спојили са главним острвом³⁰. Аугл Арм се постепено проредио док није постао природна башта на источном крају.

Најранија помињања и развој до краја 18. века

Острво Тебнер Ау припадало је Девинском властелинству највероватније већ у 16. веку, о чему сведочи ток границе јужно од острва, слично случају Нус Ау и Гришен Ау. Западна граница Угарске померала се неколико пута у средњем веку.³¹ После значајне промене 1480-их, 1491. године склопљен је споразум о границама између Краљевине Угарске (Königreich Ungarn) и Надвојводства Аустрије (Erzherzogtum Österreich) коју су представљали цар Максимилијан I и краљ Владислав II.³² Узимајући у обзир ток границе у кориту Дунава и апеле у раду царске комисије за разграничење у 18. веку, овим споразумом је постављен темељ за ток граница у наредна четири века и очувано садашње стање Дунава. Ово поставља хипотезу да је острво Тебнер Ау постојало већ у 15. веку, али то није експлицитно наведено. Помињање „Тебнер Ав” из 1563. године не може се поуздано лоцирати³³, можда је у вези са Нус Ау³⁴. У *урбару*

²⁸ MNL/MOL; S 12 Helytartótanácsi térképek (1738 – 1875); Hydrotechnische Karte des Donaustroms von der Unter Oesterreichischen Gränze. Signatúra: S_12_-Div_XI_-No_74:1-12. Доступно на: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4756/> [7. 10. 2022]. Острво (или, у ранијим временима, два острва) је имало два имена, и то Fuchs Gründl (односно Grinel, Gründel), тј. лисичји или воћни. Значење другог дела назива Грундл и његових варијанти није јасно, може значити посебан део острва, део земље, али и рибу главаш, или друга значења. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Доступно на: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#2> [17. 12. 2022].

²⁹ PIŠŮT, ref. 7, s. 104 – 105.

³⁰ Tzv. „Wasseraigl.” NÖLA; Franziszeischer Kataster; Hainburg an der Donau, 1819 – 1831.

³¹ Види реф. бр. 2.

³² MNL/MOL, мапа 1715, ref. 11.

³³ HORVÁTH, Vladimír. *Bratislavský topografický lexikón*. Bratislava : Tatran, 1. vydanie, 1990, s. 81. ISBN 80-222-0229-0; Наведено је као „пољско корито без даљег навођења локације.” Ово име је дато каснијем острву Рутен Лебер, које је настало након пуцања меандра северно од Нус Ау почетком 17. века (Archív mesta Bratislavy (ďalej AMB), zbierka máp a plánov, č. 1242 – 1247; Töbner Au (1698-1702)).

³⁴ AMB, Fond Magistrát mesta Bratislavy; Inventár spisovéhо materiálu VI. (1555 – 1789). Sign.

од 16. маја 1614. године³⁵ наведена су четири Дунавска острва која припадају Девину. Велико острво (Nagy Zighet)³⁶, које пада директно на имање замка, даље Гемани³⁷ користе локални становници. Тебнер Ау се може идентификовати са Горњим острвом (Felseo Zighet), које је коришћено за добијање шипки и баштенских кочића и горива које је лежало наспрам Хаинбурга³⁸. Помиње се и Мало острво, које се налази насупрот територије Братиславе, а припада црквеној општини града.³⁹

„(ad) Tertia Felseo Zighet... ...Quasi beneficio Danubii adaucta.”⁴⁰
 „(за) трећи Фелсео Зигет (Горње острво), додато је такође милошћу Дунава”. Овако острво описује урбар од 16. маја 1614. године. Овај урбар документује и спор око острва, који је касније (од 1744. године, са материјалом из 1754. године) постао предмет обимног досијеа са подацима о правном статусу и геоморфолошким подацима развоја са освртом на старију државу.⁴¹ Као уговорне стране појављују се „Dominium Deven” и „Archiducatum Civitas Haimburg”. Предмет је територијално-имовински спор око Тебнер Ау, а један од његових узрока је померање Тебнер Ау ка југозападу и касније спајање са

12 402, Lad. 31, N 4-44/G. In: PIŠŮT, ref. 7, s. 291. Нус Ау је на овој карти означен као Тебене ав – Tebene aw (2. половина 16. века).

³⁵ MNL/MOL; UEC Sign: UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614.

³⁶ MNL/MOL; UEC Sign: UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614. Вероватно Нус Ау, још један урбар из исте године (MNL/MOL; Urbaria et Conscriptiones; Sign: UC 69 : 76. 1614.) наводи да су Братиславци на овом острву имали воћњаке. Помиње се јака поплава 1613. године, која је поплавила цело острво, ерозија реке је однела и део воћњака. Засађени су само у старијим деловима острва са зрелијим земљиштем (види реф. 67). Поплава би могла да буде значајан фактор при претрази меандра око Нус Ау.

³⁷ MNL/MOL; UEC Sign: UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614. Локација непозната, могуће је да се ради о претходнику Словачког острва.

³⁸ Поменута употреба је типична за млада острва. Узгој воћа који се помиње у поплавним равницама Девина у урбару из 1572. (MV SR; ŠABA; f. Krajský súd, Urbariáliá, Devín, šk. č. 35, spis AX 48-a. V: HRIVŇÁK, Štefan – HRIVŇÁKOVÁ, Tina. Односи између палфиловаца и поданика имања Девин до урбанистичког уређења Марије Терезије. У: *Res Pálffyana*, 2018, s. 156 – 157. ISBN 978-80-570-0297-0.) Није могуће јасно се позвати на Тебнер Ау. Врло је вероватно да је острво настало непосредно пре разграничења 1491. године, али можда је касније.

³⁹ MNL/MOL; UEC Sign: UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614. У поређењу са картом из 1698. године, можда је реч о острву Тебнер Аугл, које се налази у области данашњег источног дела острва Сихота насупрот Јуриграда код Карлових Веси. Друга могућност локализације је западни део острва Печна (Pötschen), тада лежеће на северној обали Дунава, које је припадало Девину на основу разграничења из 1327. године. Након повлачења обале Печне у првој половини 18. века, Девин је природним путем изгубио ово раније огромно поседовање.

⁴⁰ MNL/MOL; UEC Sign: UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614.

⁴¹ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Споразум између града Хаинбурга и властелинства Девин у вези са дунавским острвом Ајгелу; Sign: 1778_f5_n-27.

острвом Ратисхауфен. Према Хаинбуршкој страни, Тебнер Ау, као и друга острва у области ушћа Моравске у Дунав, првобитно су припадала замку Ротенштајн, који је, међутим, већ дуго био рушевина и пре 18. века.⁴² Они су се позивали на споразум од 17. априла 1675. године између Антона Јана Палфија и града Хаинбурга о замку Ротенштајн,⁴³ на основу чега су поплавне равнице испод ње требало да припадну Хаинбургу. На основу овог споразума, 25. априла 1676. требало је да се изврши мерење територије, са реамбулацијом 1682. године. Географска димензија добија на значају у каснијој фази спора, када је 1765. године намесничко веће одлучило да се некадашњи поседи Ротенштајн заиста припадају Хајнбургу, али су острва додељена Девину.⁴⁴ Поред територије, било је и економских користи, посебно од риболова. Након нестанка огранка Ратишагена, 1770. године Хаинбуржани су заузели острво Ратисхауфен⁴⁵ и дошло је до обрачуна између грађана оба града.⁴⁶ Међутим, према помињању из 1778. године, 1771. године Девинчани су већ контролисали цело,

⁴² Роттенштаин вулго Унгерберг, данас Рутелштајн у Хаинбуршком катастру; Имања на острвима (ливаде, тршчана поља и баште) у 18. веку су такође била у власништву „Németh Ovarienses”, тј. становника града Bad Deutsch-Altenburg (мађ. Némethovár, слов. Nemecký Starhrad). Предмет спора је требало да буде и војни порез, због којег су становници Девина били приморани да плаћају за острва средином 18. века. ЗАХАРОВА, Марија. Западна граница јужног Захорија за време владавине Марије Терезије. У: *Záhorie*, гоџ. 21, 2012, ђ. 3, s. 2 – 7.

⁴³ У процесу решавања спорова, уговор није био доступан. Према сведочењу господина Лабаса, уговор је спаљен у пожару архива у Бечу током турске опсаде 1681. године. Уговор се односи на још старију исправу из 1511. године коју је издао гроф Петар од Светог Јура и Пезинока. Министарство унутрашњих послова Републике Словачке; ŠABA; f. BŽ I.; Уговор између града Хаинбурга и властелинства Девин у вези са дунавским острвом Еигелау; Сигн: 1778_f5_n-27. Још један документ из 1550. године који је издао гроф Петар од Светог Јура и Пезинока (у то време, међутим, Девин је био у власништву Андреја III Баторија (BEL, Matthias – MIKOVINY, Samuel. *Notitia hungariae novae historico geographica; tomus secundus*. Vienna : Impensis Paulii Straubii, 1736, s. 253 – 254)), говорио је да су Хаинбургу дати само приобални делови Ротенштајнових посела, док су острва постала део Девина. Министарство унутрашњих послова Републике Словачке; ŠABA; f. BŽ I.; Документи који се односе на територијални спор између властелинства Девин и града Хаинбурга, 1765. године. Сигнатура: 1765_f4_n-14. Доступно на: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x9422> [28. 11. 2022].

⁴⁴ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Документи који се односе на територијални спор између властелинства Девин и града Хаинбурга, 1765. године. Сигнатура: 1765_f4_n-14.

⁴⁵ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Становници Девина траже да наставе да користе острво у близини својих ливада, које су становници Хаинбурга присвојили. 1770. година. Сигнатура: 1770_f9_n-5. Доступно на: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x11515> [28. 11. 2022].

⁴⁶ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Истрага граничних спорова између Девина и Хаинбурга. 1773. године. Сигнатура: 1773_f8_n-69. Доступно на: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x13196> [28. 11. 2022]; MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Истрага насиља које су починили

спојено острво.⁴⁷ Спор је достигао највиши ниво. Њиме су се бавили царски двор и Угарски краљевски намеснички савет у Братислави (Consilium Regium Locumtenentie Hungaricum). Поступци у циљу постизања „amica compositione” почели су 31. маја 1778. године, а споразум је закључен 10. јула 1778. године. Његов преглед и евентуално прилагођавање границе требало је да се врши сваке три године на празник Св. Марка (25. априла). Према споразуму, острво је подељено на два дела линијом која је прелазила уску превлаку између Аугл Арма и главног тока Дунава. Поред тога, Девин је добио део земље под називом „Гехенг” на јужној обали реке Аугл, где су убрзо после 1770. године Девинчани изградили ловачки дом (Јегерхаус).⁴⁸

Споразум је био суштински корак ка решавању спора, али не и његово коначно закључење.⁴⁹ Геодетска граница која је важила до 1921-1923. године настала је на основу поплаве 1809. године, документована је 1811. године.⁵⁰ Међутим, државне и катастарске границе наставиле су да се разликују неколико деценија, у корист Девина.⁵¹ Гранично неслагање је детаљно приказано на карти оригиналног катастарског записа (за Хаинбург 1819-1831).⁵² Девин је касније изгубио своје територије у Аустрији. Природна граница је тако претворена у геометријску коју одређују фиксне тачке на терену (дрвеће, ивице),⁵³ али и геодетску. Стога су граничне тачке остале отпорне на текуће геоморфолошке промене. Након што се Аугл Арм потпуно замутио, Девински „мостобран” на јужној обали се проширио, а граница није уважила ново настајуће острво у фокусу дунавског лука – Хаинбургер Ау.

становници Девина над три становника Хаинбурга. 1774. године. Сигнатура: 1774_f1_n-24. Доступно на: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x13235> [28. 11. 2022].

⁴⁷ Спор је забележен картама 1. војног мапирања. И аустријска и мађарска верзија карте обухватају цело острво на њиховој територији.

⁴⁸ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Уговор између града Хаинбурга и властелинства Девин у вези са дунавским острвом Ајгелау; Сигн.: 1778_f5_n-27.

⁴⁹ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Окружни извештај о граничним споровима између имања Девин и аустријског града Хаинбурга. 1780. године. Сигнатура: 1780_f3_n-72. Доступно на: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x15809> [28. 11. 2022].

⁵⁰ Граница је копирала ток реке настао овом поплавом и стање обале Дунава са обе стране. Види реф. 78 а 79.

⁵¹ Овај став заузима 2. војно мапирање. Двострука граница копира две претпоставке граничне линије – западнији крак Ратисхагена и источнији ров који је ископао човек.

⁵² NÖLA; Franziszeischer Kataster; Hainburg an der Donau, 1819 – 1831.

⁵³ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Уговор између града Хаинбурга и властелинства Девин у вези са дунавским острвом Ајгелау; Сигн.: 1778_f5_n-27.

Коришћење земљишта и економски значај

Подручје Тебнер Ау лежи на дебелом слоју алувијалних седимената⁵⁴ постгласијалног порекла⁵⁵. Пољопривредне могућности коришћења територије биле су ограничене редовним поплавама, почетним флувијалним земљиштем и нестабилним подземљем. Међутим, довољна употреба подземних вода и тла истовремено је била његова предност. Развојне карактеристике и старост појединих делова острва такође су били предуслови за привредно коришћење. Дуго времена је значајно култивисање воћа, о чему сведоче бројни локални називи, било везано за баште које се налазе у најстаријим деловима острва на девинској и хаинбуршкој страни,⁵⁶ где су успели да створе плоднија тла.⁵⁷ Гајили су се орашаста плодови, а јабуке⁵⁸ и шљиве⁵⁹ су сађене и на поплавним подручјима Дунава. Млађи делови

⁵⁴ PORUBSKÝ, Anton. Podzemné vody Bratislavy a jej okolia. In: *Geografický časopis*, roč. 25, 1973, č. 3, s. 216 – 232. Доступно на: https://www.sav.sk/journals/uploads/01121333GC_1973_3_2_Porubsky.pdf [27. 9. 2022]; PIŠÚT, ref. 7, s. 285. На Сихотима се налазило (око 1970. године) 12-18 м наноса састављених од шљунка и песка испод површинског слоја глине, дебљина седимената се смањује на 5 м испод крака обилазнице. Девинско (Словачко острво) има дебљину седимента од око 10 м. Иста ситуација је и на територији некадашњег Вотенбургер Ау (такође Потенбуршка поплавна равница Потенбург према замку Потенбург коме је припадала) на јужној страни Дунава. Испод Печње дебљина наноса износи 12-14 м. У области Дунавске Стреде, више од 600 м.

⁵⁵ Geologische Karte des Österreich. Доступно на: https://gisgba.geologie.ac.at/glbviewer/?url=https://gisgba.geologie.ac.at/arcgis/rest/services/KM50/AT_GBA_KM50_GE_LB99/MapServer [5. 11. 2022].

⁵⁶ MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Документи које се односе на територијални спор између властелинства Девин и града Хаинбурга. 1765. године. Сигнатура: 1765_f4_n-14. Ови делови су сачували и старије парцелисање. (NÖLA; Franziszeischer Kataster; Hainburg an der Donau, 1819 – 1831) Тренутно се ови делови користе као поља и поштују првобитну поделу.

⁵⁷ Почетно алувијално земљиште, које се састојало од финих карбонатних седимената и шљунковите подлоге, развија се у сиво алувијално земљиште услед присуства поплавне шуме и раста хумусног хоризонта, које се као резултат регулације тока и култивације може развити у чернозем. PIŠÚT, Peter – PROCHÁZKA, Juraj. Príspevok k poznaniu genézy pôd a štruktúra pôdnej pokrývky na žitnom ostrove (paleomeander Dunaja Nekyje). V: SOBOCKÁ, Jaroslava (ed.). *Diagnostika, klasifikácia a mapovanie pôd*. Bratislava : Výskumný ústav pôdoznectva a ochrany pôdy, 2011, s. 239 – 246. ISBN 978-80-89128-90-7.

⁵⁸ Према урбару од 16.5.1614, поплава (1613) уништила је воћњаке јабука на острвима која припадају Девину, посебно Наги Зигет. Становништво је тражило ослобађање од дажбина, које из тог разлога нису могле бити исплаћене. Острва су била и ловишта. MNL/MOL; Urbaria et Conscriptiones; Sign. UC 6 : 56 (b). 13. 11. 1614; MNL/MOL, Urbaria et Conscriptiones, Sign. UC 69 : 76. 1614; MNL/MOL, UEC, Sign. UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614.

⁵⁹ Узгој шљиве дао је назив тзв. Griechen Au.. Назив Krieche(n) Au документован је на картама из 16. и 17. века. Krieche – шљива, домаћа округла шљива (*Prunus domesticus* subsp. *Instinctia*). Kriechen-Pflaume. Доступно на: <https://de.wikipedia.org/wiki/Kriechen-Pflaume> [6. 11. 2022]; PIŠÚT, ref. 9, s. 168.

острва коришћени су за добијање плетених и дрвених точкова за употребу у башти и за испашу стоке.⁶⁰ Коришћење ресурса острва је такође било главни предмет спора између Девина и Хаинбурга. Међутим, сеча дрвећа у равничарским шумама, кошење траве, па чак и сакупљање ражи помињани су чешће од воћа као предмет спора. Риболов је такође био од великог значаја. Највећи спор је био око места за пецање на ушћу у рукавац Аугл испод Ротенштајна.⁶¹ За време рата стока се крила на острву.⁶² Острво је било важно и за саобраћај, коришћена је трајектна линија са северне обале, документована у 19. веку.⁶³ Пут који је до њега водио од првобитне циглане (Zieglhütte) сачуван је до данас. Између пећи и Тебнер Ау у другој половини 19. века изграђен је дрвени мост.⁶⁴ На југоисточној ивици регулациони радови прве половине 19. века захватили су острво. Према картама из 1811. и 1813. овде је требало да се изгради брана.⁶⁵

Закључак

Тебнер Ау/Девинска поплавна равница чинила је најзападнију тачку Девинског катастра и ту је Дунав први пут додирнуо територију Мађарске. Поред дугог геоморфолошког развоја, посебан је био и по својој политичкој подељености, која није у потпуности одговарала природном развоју плавног подручја. Основни циљеви рада били су реконструкција геоморфолошког развоја плавног подручја и појашњење његовог граничног положаја и тока границе у контексту историјског развоја.

⁶⁰ MNL/MOL, UEC Sign: UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614.

⁶¹ Увале у рукавце Дунава такође су била важна места за риболов на другим местима. Биле су ограђени баријерама које су терале рибу да плива у сужени простор у средини. Тамо је била постављена мрежа. Таква места су се звала „Wischtrusser“ или „farkastorok“. Једно од ових места до данас је задржало име у облику Vlčie Hrdlo (DVOŘÁK, Pavel. *Druhá kniha o Bratislave*. Budmerice : Vydavateľstvo Rak, 1. vydanie, 2007, s. 111. ISBN 978-80-85501-37-7).

⁶² MV SR; ŠABA; f. BŽ I.; Уговор између града Хаинбурга и властелинства Девин у вези са дунавским острвом Ајгелау; Сигн: 1778_f5_n-27. Изолација острва у циљу заштите домаћих животиња током ратних сукоба требало је да буде разлог за копање рова у центру острва (види реф. 28).

⁶³ На северној страни је било насупрот југоисточној капији замка Девин. Од Девина се, због јаке струје, пливало низводно, са јужне стране и низводно и против струје. 2. војно мапирање, реф. 33.

⁶⁴ 3. војно мапирање, реф. 12.

⁶⁵ MNL/MOL; S 12 Helytartótanácsi térképek (1738 – 1875); Carte der Donau von Theben gegen Carlbarg nebst der Gegend der Königl. Freystadt Pressburg. Signatúra: S_12_-_Div_XI._-_No_91:1. Доступно на: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4786/> [22. 10. 2022].

Извори за праћење развоја плавног подручја су углавном биле историјске карте и већ завршене реконструкције нижих делова корита Дунава. Међутим, суштинске информације пружио је главни писани извор за историју поплавне равнице – досије о спору између града Хаинбурга и имања Девин. Углавном се радило о подацима о развоју западног дела острва, о локацији на картама неухваћених формација, као и о вештачкој интервенцији на острву које је почетком 18. века било подељено ровом, ископаним да заштити стоку од најезде Курука.

Тебнер Ау је једно од старих и стабилних острва на некадашњем мађарском делу Дунава. Писмено је документовано у првој половини 17. века (1614), посредно већ почетком 16. века (1511). Од првобитног облика окруженог Дунавом са југа, сачувано је језгро територије са земљорадничком традицијом. Промена положаја речног корита довела је до ерозије дела првобитног острва и стварања нових алувијалних наноса на западу (Ratishauffen), североистоку (Mühlhauffen) и југоисточно од острва (Fuchs или Früchsen Gründl). Замуљавањем рукаваца овим истим редоследом, острва су се спојила са Тебнер Ау у другој половини 18. века.

Положај острва и промене у кориту реке довеле су до дугорочних граничних спорова како у ужој локалној, тако и у широј политичкој димензији. Спор који је довео до поделе острва почео је 1744. и ескалирао 1771. када су обе стране покушале да га заузму. После судског поступка пред престоницом и државним органима (краљевско намесништво у Братислави), утврђена је граница која дели острво. Поред заоставштине угашеног имања Ротенштајн, узрок спора су углавном биле промене корита и садржај напора да се искористе њени ресурси – поплавне шуме, ливаде, ораси и воћњаци и рибарска подручја, посебно уносно место је било улазак у Аугл Арм. Обе стране су признале да историјски острво припада Девину и да би граница требало да иде дуж рамена Ратисхагена, али његова локација није била јасна. На питање његове локације и да ли је то био ров на средини острва, коментарисали су присутни сведоци. На основу споразума од 10. јула 1778. године острво је подељено, али су примењиване обе ове границе. Пет парцела Девинског катастра завршило је у Аустрији.

Рад је допуњен са 7 прилога. Они садрже најстарији тачан приказ острва из 1717. године на мапи креираној за сложени гранични спор између Мађарске и Доње Аустрије, који укључује не само поплавну равницу Девина, већ и Хаинбург, на пример. Такође исечак са приказа замка Девин (1750) који обухвата западни део поплавне равнице и исечке са мапа аустријске и мађарске верзије 1.

војног мапирања. Део Тебнер Ау је ухваћен у „погледу на мађарску границу” код Девина из 1790. године (бр. 4). Основна сазнања о развоју Тебнер Ау сумирана су у прилогу бр. 5 који приказује тренутни геоморфолошки састав острва. Прилог бр. 6 садржи измењени исечак Тебнер Ау према водопривреди из 1811. године и прилог бр. 7 исечак са мапе Дунава који приказује оригинални и нови Хаинбургер Ау.

ЛИТЕРАТУРА

Архивски документи

Archív mesta Bratislavy, Zbierka máp a plánov (XVI. storočie – 1945). sign. 1094 (120); Hranice mestského obvodu a súčasne hranice Uhorska s Rakúskom, 18. st.

Archív mesta Bratislavy, Zbierka máp a plánov (XVI. storočie – 1945). sign. 1244 (126); Bratislavské nivy (Thebner Au, Kriechen Au...), autor Juraj Rossboitner, 1698.

Archív mesta Bratislavy, Zbierka máp a plánov (XVI. storočie – 1945). sign. 1245 (85); Ostrovy vytvorené dunajskými ramenami pri Bratislave (Thebner Au...), autor Juraj Rossboitner, 1699.

Ústredný archív geodézie a kartografie. Hraničné mapové dielo 1920 – 1923. (mierka 1:2880 a 1:2500), Československo-Rakúska hranica, úsek XII. Listy 1-7; úsek XI. Dunaj, listy 1 – 6, úsek XI. Morava, listy 55 – 56. (X).

Електронски доступни архивски документи

vojenské mapovanie; Uhorské kráľovstvo, 1782 – 1785. Dostupné na: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=2060427.9627900226%2C6031672.248250234%2C2156967.9295142004%2C6064769.481497715> [10. 4. 2022].

vojenské mapovanie; Dolné Rakúsko, 1773 – 1781. Dostupné na: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=2060427.9627900226%2C6031672.248250234%2C2156967.9295142004%2C6064769.481497715> [10. 4. 2022].

vojenské mapovanie; Uhorsko, 1819 – 1869. Dostupné na: <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=1895508.9307717748%2C6146349.008547366%2C1898525.8047319052%2C6147383.297086349> [10. 4. 2022].

vojenské mapovanie, listy 4758/1-4 (1872) a 4758/1_UNG; 1883. Dostupné na: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Aufnahmeblatt_4758-1_Engelhartstetten%2C_Hainburg%2C_Schlosshof.jpg ; https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aufnahmeblatt_4758-1_UNG_Theben,_Marchm%C3%BCndung.jpg [7. 10. 2022].

Galéria Mesta Bratislavy; Inventárne číslo C 13663; Freidrich Bernhard Werner, Pohľad na hrad Devín. Dostupné na: https://www.webumenia.sk/en/dielo/SVK:GMB.C_13663 [13. 11. 2022].

Institute and Museum of Military History; Hadműveleti térkép a Morva folyó mentén Rabensburg-Teben-Pozsony közötti területen / Operačná mapa oblasti rieky Moravy medzi Rabensburgom Devínom a Bratislavou. Signatúra: H III d 1442; 1703 – 1706, Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/25049/> [7. 10. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek (1738 – 1875); A Duna helyszínrajzi térképe Dévénytől – Nagymarosig. Signatúra: B IX b 136. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/2122/> [6. 11. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek (1738 – 1875); A Duna Petronell és Wolfsthal (Ausztia), valamint Dévény (Pozsony m., ma Bratislava része, SK) között. Signatúra: S_12_-_Div._XI._-_No._74:14. 1821; Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4758/> [7. 10. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek (1738 – 1875); Abrosza Morva és Duna vizek folyásának torkolatánál Kraetzel liget közelében, úgy amint az 1809. s 1839. évben találtatott. Signatúra: S_12_-_Div._XIII._-_No._662. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/5776/> [6. 11. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek (1738 – 1875); Carte der Donau von Theben gegen Carlbürg nebst der Gegend der Königl. Freystadt Pressburg. Signatúra: S_12_-_Div._XI._-_No._91:1. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4786/> [22. 10. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek (1738 – 1875); Hídyrotechnische

Karte des Donaustroms von der Unter Oesterreichischen Gränze. Signatúra: S_12_-_Div._XI._-_No._74:1-12. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4756/> [7. 10. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/ Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek (1738 – 1875); Mappa zu der von Ihro Röm. Kays. und Königl. May. Carolo VI. in der zu Presburg angestellten und Anno 1715. Signatúra: S_16_-_No._69. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/7469/> [1. 11. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek; Situations Plan des Donau Stromes bei Theben an der Ausmündung des March Flusses zur Übersicht rücksichtlich des bey Theben beschränkten Auslandungs Platzes nächst dem K. K. Zoll und K. K. Dreiszigst Amte. Signatúra: S_12_-_Div._XIX._-_No._41. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/6217/> [24. 9. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek; Duna. – No. 117/1-54. A Duna Dévény (Pozsony m., ma Bratislava része, SK) és Dömös között. Signatúra: S_80_-_Duna._-_No._117/1-54. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/29145/> [11. 10. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek; Duna. – No. 83/1-6. A Duna Dévény (Pozsony m., ma Bratislava része, SK) és Gutor (Pozsony m., ma Hamuliakovo, SK) között. Signatúra: S_80_-_Duna._-_No._83/1-6. 1834. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/29104/> [4. 11. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár; S 12 Helytartótanács térképek; A Duna és Morva folyók összefolyása Dévénynél. Signatúra: S_12_-_Div._XI._-_No._74:13. Dostupné na: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4757/> [24. 9. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár; Magyar Országos Levéltár; Urbaria et Consriptiones; Sign. UC 6 : 56 (b). 13. 11. 1614. Dostupné na: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc006_no056_b/?list=eyJxdWVyeSI6ICJEXHUwMGU5dlx1MDBIOW55In0 [7. 12. 2022].

Magyar Nemzeti Levéltár; Magyar Országos Levéltár; Urbaria et Consriptiones; Sign: UC 69 : 76. 1614.

Magyar Nemzeti Levéltár; Magyar Országos Levéltár; Urbaria et Conscriptiones; Sign: UC 6 : 56 (a). 16. 5. 1614. Dostupné na: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc006_no056_a/ [16. 12. 2022].

MIKOVINY, Samuel. *Hungariae comitatus Posoniensis*. 1747 (vyd. 1757). Dostupné na: Dostupné na: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:GMB.C_9428/zoom [3. 11. 2022].

Národní technické muzeum, mapa Wienns umgebungen. Cca 1778. Dostupné na: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/46203/?view=-54.7890625,113.0625,6> [3. 11. 2022].

Nieder Österreichische Landes Archiv; FK Mappen UM – Franziszeischer Kataster – Viertel unter dem Manhartsberg – Weinviertel (Mappen); Hainburg an der Donau (Stadt Haimburg), 1819 – 1831. Signatur: FK Mappen UW 11. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#464b204d617070656e205557x112> [8. 10. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Správa župných úradníkov o obhliadke hraníc medzi Devínom a Hainburgom. 1754. Signatúra: 1754_f4_n-25 Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x6123> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Svedectvo župných úradníkov o obhliadke hraníc medzi Devínom a Rakúskom z príležitosti vymeriavania Uhorsko-Rakúskych hraníc kapitánom Walterom. 1754. Signatúra: 1754_f5_n-31. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x6164> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Pisomnosti týkajúce sa územného sporu medzi panstvom Devín a mestom Hainburg. 1765. Signatúra: 1765_f4_n-14. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x9422> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Obyvatelia Devína prosia, aby mohli naďalej využívať ostrov pri ich lúkach, ktorý si privlastnili obyvatelia Hainburgu. 1770. Signatúra: 1770_f9_n-5. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x11515> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Odpisy listov týkajúcich sa hraníc medzi Devínom a Hainburgom. 1772. Signatúra: 1772_f4_n-77. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x12462> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Správa o hraniciach medzi Devínom a Hainburgom. 1772. Signatúra: 1772_f5_n-36. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x12499> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Prešetrovanie hraničných sporov medzi Devínom a Hainburgom. 1773. Signatúra: 1773_f8_n-69. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x13196> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Prešetrovanie násilností spáchaných obyvateľmi Devína na troch obyvateľoch Hainburgu. 1774. Signatúra: 1774_f1_n-24. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x13235> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Koncept oznámenia župy o zaslaní správy z prešetrenia nezhôd medzi Hainburgom a Devínskym panstvom. Správa priložená. 1774. Signatúra: 1774_f4_n-41. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x13403> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Dohoda medzi mestom Hainburgom a panstvom Devín ohľadne dunajského ostrova Eigelau. Signatúra: 1778_f5_n-27; 1778. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x15046> [7. 10. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Správa župy o hraničných sporoch medzi panstvom Devín a rakúskym mestom Hainburgom. 1780. Signatúra: 1780_f3_n-72. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x15809> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Kráľovská miestodržiteľská rada žiada župu, aby zabránila obyvateľom Devína poškodzovať lesy na ostrove Eigelau, patriace obyvateľom Hainburgu. 1782. Signatúra: 1782_f1_n-19. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x16450> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Zoznam spisov o hraničných sporoch medzi panstvom Devín a mestom Hainburg. 1792. Signatúra: 1792_f7_n-129. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x34478> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond 17479 – Bratislavská župa I.; Kráľovská miestodržiteľská rada nariaďuje župe, aby dbala na to, aby sa obyvatelia mestečka Devín, pokým nebude definitívne rozhodnutý ich pohraničný spor s rakúskym mestečkom Hainburg, zdržiavali všetkých násilností. 1793. Signatúra: 1793_f1_n-11. Dostupné na: <https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php#3137343739x34629> [28. 11. 2022].

Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky; Štátny archív Bratislava; fond Krajský súd, Urbariálie, Devín, šk. č. 35, spis AX 48-a. In: HRIVŇÁK, Štefan – HRIVŇÁKOVÁ, Tina. Vzťahy medzi Pálffyovcami a poddanými na Devínskom panstve do urbárskej regulácie Márie Terézie. In: *Res Pálffyana*, 2018, s. 156-157. ISBN 978-80-570-0297-0.

Ранији ауторски радови

KAŠIAK, Peter. *Dunajská hranica Bratislavskej stolice a neskôr Československa s Dolným Rakúskom – Analýza vybraných kartografických prameňov k jej dejinám do jej korekcie v rokoch 1920 – 1923 (práca prezentovaná na ŠVOK)*. Bratislava : Filozofická Fakulta Univerzity Komenského, Katedra Archívnictva a PVH, 2022, konzultant Mgr. Ján Valo, PhD., 35 s. + 11 s. príloh.

Додатна литература

BEL, Matthias – MIKOVINY, Samuel. *Notitia hungariae novae historico geographica; tomus secundus*. Vienna : Impensis Paulii Straubii, 1736, 588 s.

ČAČANÝ, Juraj – ČEJKA, Tomáš – PIŠŮT, Peter. Mäkkýše Slovenského ostrova pri Bratislave a poznámky ku genéze lokality. In: *Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, vol. 58, 2012, s. 103 – 110.

DVOŘÁK, Pavel. *Druhá kniha o Bratislave*. Budmerice : Vydavateľstvo Rak, 1. vydanie, 2007, 232 s. ISBN 978-80-85501-37-7.

HOLEC, Peter. *Reliéf a živá príroda v Bratislavskom regióne*. In: ŠEDIVÝ, Juraj – ŠTEFANOVIČOVÁ, Tatiana et al. Dejiny Bratislavy, Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia, zväzok 1. Brezalauspurc, na križovatke kultúr. Bratislava : Slovart, 2012, s. 29 – 48. ISBN 978-80-556-0330-8.

HORVÁTH, Vladimír. *Bratislavský topografický lexikón*. Bratislava : Tatran, 1. vydanie, 1990, 408 s. + 48 s. príloh, ISBN 80-222-0229-0.

JANKÓ, Annamária – PORUBSKÁ, Bronislava. *Vojenské mapovanie na Slovensku 1769 – 1883*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2010, 144 s. ISBN 978-80-89175-45-1.

ORTVAY, Tivadar. *Magyarországi dunaszigetek*. Budapest : A Magyar Tudományos akadémia könyvkiadó hitavala, 1880, 80 s.

PIŠŮT, Peter. Dunaj na slovensko-rakúskom pomedzí. In: Mária MUNKOVÁ a Lenka PAVLÍKOVÁ (eds.). *Na sútoku riek, život na slovensko-rakúskom pohraničí*. Bratislava : Štátny archív v Bratislave, 2014, s. 284 – 308. ISBN 978-80-224-1387-9.

PIŠŮT, Peter. O pôvode názvov dunajských ostrovov Alberwerd a Rudten Leber. In: *Spisy Mestského múzea v Bratislave*, roč. 17, 2005, s. 31 – 43. Dostupné na: https://fns.uniba.sk/fileadmin/prif/geog/kfg/Studium/predmety_2._stupen/vybr_pv_metody_len_lit/VybrPVmet_Pisut2005_OPovodeNazvov.pdf [1. 10. 2021].

PIŠŮT, Peter. Príspevok historických máp k rekonštrukcii vývoja koryta Dunaja na uhorsko – rakúskej hranici (16. – 19. storočie). In: PRAVDA, Ján (ed.). *Historické mapy*. Bratislava: Kartografická spoločnosť SR – Geografický ústav SAV, 2005, s. 167 – 181. ISBN 80-968365-7-9.

PIŠŮT, Peter – PROCHÁZKA, Juraj. Príspevok k poznaniu genézy pôd a štruktúra pôdnej pokrývky na žitnom ostrove (paleomeander Dunaja Nekyje). In: SOBOCKÁ, Jaroslava (ed.). *Diagnostika, klasifikácia a mapovanie pôd*. Bratislava : Výskumný

ústav pôdoznalectva a ochrany pôdy, 2011, s. 239 – 246. ISBN 978-80-89128-90-7.

PLACHÁ, Veronika – HLAVICOVÁ, Jana. *Devín; slávny svedok našej minulosti*. Bratislava : Perfekt, 2003, 174 s. ISBN 80-8046-231-3.

PORUBSKÝ, Anton. Podzemné vody Bratislavy a jej okolia. In: *Geografický časopis*, roč. 25, 1973, č. 3, s. 216 – 232. ISSN 0016-7193. Dostupné na: https://www.sav.sk/journals/uploads/01121333GC_1973_3_2_Porubsky.pdf [27. 9. 2022].

VALO, Ján. *Hranice Slovenska v rokoch 1918-45 (dizertačná práca)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2014, školiteľ doc. PhDr. Juraj Roháč CSc. 210 s. + 34 s. príloh.

ZACHAROVÁ, Mária. Západná hranica južného Záhoria za panovania Márie Terézie. In: *Záhorie*, roč. 21, 2012, č. 3, s. 2 – 7.

Интернет извори

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Dostupné na: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#2> [17. 12. 2022].

<https://www.minv.sk/?slovensko-rakuska-statna-hranica> [22. 9. 2022].

Letecké laserové skenovanie. Dostupné na: <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/teren?pos=48.162942,16.972231,16> [3. 11. 2022].

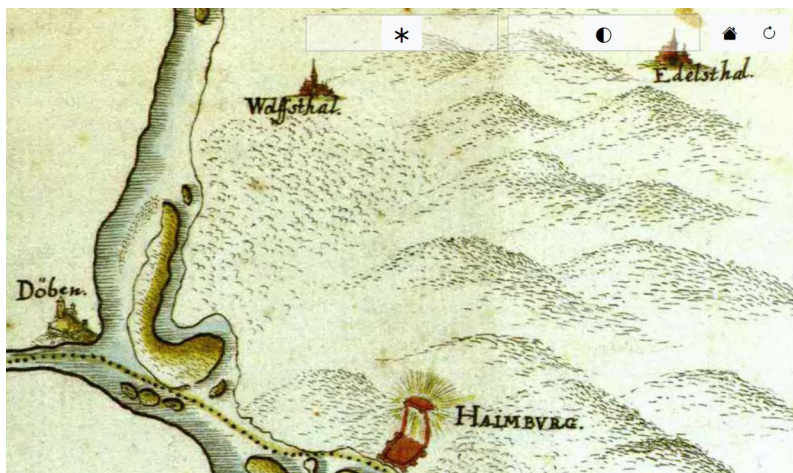
Plavebná mapa – Dunaj. Slovenský vodohospodársky podnik, 2019. Dostupné na: <https://www.danubeportal.com/application/cache/uploads/charts/paper/SK/96/1571384033.pdf> [28. 9. 2022].

Kriechen-Pflaume. Dostupné na: <https://de.wikipedia.org/wiki/Kriechen-Pflaume> [6. 11. 2022].

Atlas NÖ; Dostupné na: <https://atlas.noel.gv.at/atlas/portal/noe-atlas/map/Planung%20und%20Kataster/Grundst%C3%BCcke> [15. 11. 2022].

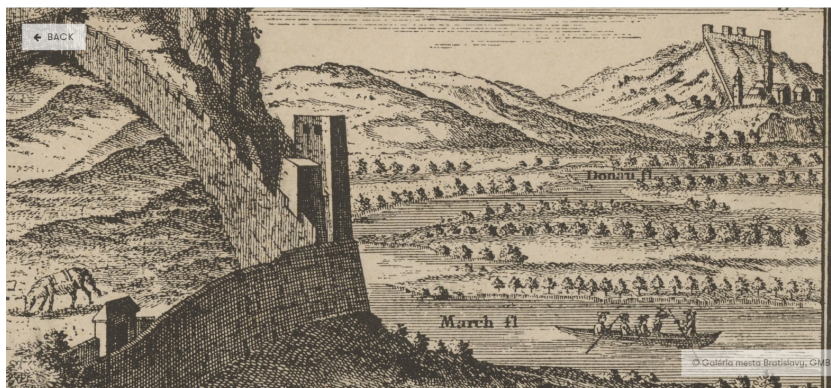
Прилози

Прилог бр. 1: Тебнер Ау на делу карте из 1717. године	II
Прилог бр. 2: Западни део Тебнер Ау приказан на слици замка Девин из 1750.	II
Прилог бр. 3: Поглед на Девин 1791. Мајкла Маркварта	III
Прилог бр. 4: Изводи из карата 1. војног мапирања	III
Прилог бр. 5: Одабране карактеристике развоја Тебнер Ау	IV
Прилог бр. 6: Попречни пресек корита Дунава и Тебнер Ау	IV
Прилог бр. 7: Хаинбургер Ау	V

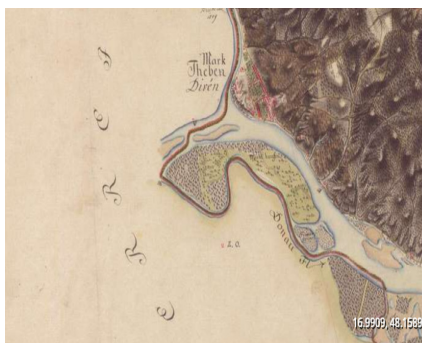
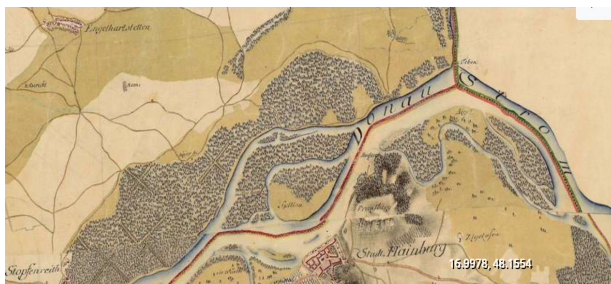

Прилог бр. 1: Тебнер Ау на исечку карте из 1717. године (карта је оријентисана на исток).⁶⁶

⁶⁶ Извор: Magyar Nemzeti Levéltár/Magyar Országos Levéltár (d'alej MNL/MOL); S 12 Helytartótanácsi térképek (1738 – 1875); Mappa zu der von Ihre Röm. Kays. und Königl. May. Carolo VI. in der zu Presburg angestellten und Anno 1715. Signatúra: S_16 - _No._69. Доступно на: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/7469/?list=eyJxdWVyeSI6ICJlYWltYnVyeZyJ9> [1. 11. 2022].

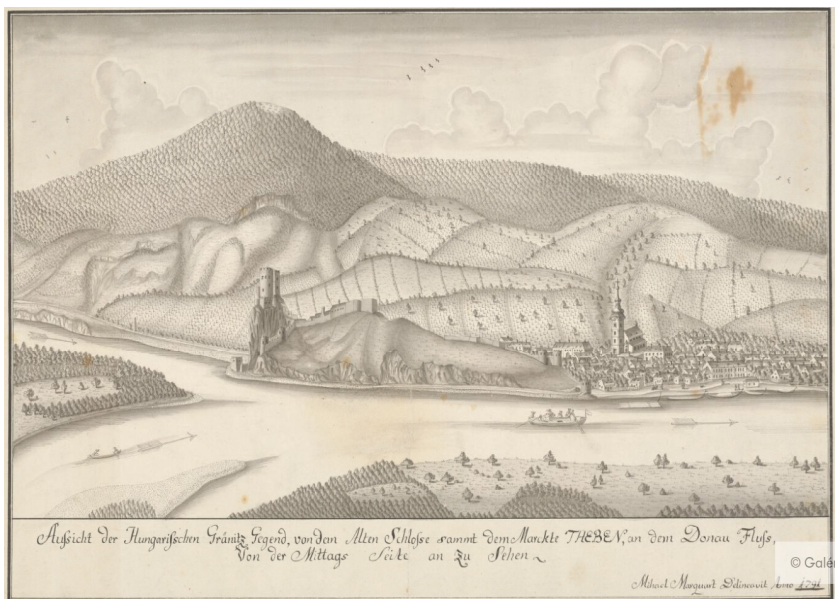
Прилог бр. 2: Западни део Тебнер Ау ухваћен у исечку са слике замка Девин из 1750.⁶⁷

Прилог бр. 3: Исецци карата 1. војног мапирања на којима је приказан дати део дунавске границе са мађарске и аустријске стране; у приказу преузетог дела границе се не поклапају, због судског спора који је у току.⁶⁸

⁶⁷ Извор: Galéria Mesta Bratislavy; Inventárne číslo C 13663; Freidrich Bernhard Werner, Pohľad na hrad Devín. Доступно на: https://www.webumenia.sk/en/dielo/SVK:GMB.C_13663 [13. 11. 2022].

⁶⁸ Извор: <https://maps.arcnum.com/de/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=1880751.435029488%2C6130290.109664039%2C1904886.4267105325%2C6137742.719921843> ; <https://maps>.

Прилог бр. 4: Поглед на Девин 1791. године Мајкла Маркварта (из Браубсберга). У првом плану је Тебнер Ау, подељен између врта и шумовитог дела. У доњем левом углу је растућа поплава будућег Хаинбургер Ау. Овде је заузет положај Дунава пре уклањања дела супротне обале на аустријској страни јануара 1809. године.⁶⁹

Прилог бр. 5: Одабране карактеристике развоја Тебнер Ау.

arcanum.com/de/map/firstsurvey-lower-austria/?layers=151&bbox=1876961.2413447516%2C6130678.222310352%2C1901096.233025796%2C6138130.8325681565 [2. 11. 2022].

⁶⁹ Извор: Galéria Mesta Bratislavy; Inventárne číslo: C 7583; Michael Marquart; Pohľad na uhorské hranice pri Devíne. 1791. Доступно на: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:GMB.C_7583 [13. 11. 2022].

Легенда: црвена – ток Аугл Арм; наранџаста – најстарије језгро острва (сигурно до почетка 17. века); жута – остатак Mühl Nauffen; тамно зелена – спојена острва Фрухсен Грундл; тамно плава – граница Девина на јужној обали Дунава; бледо плава – граница Девина према оригиналној катастарској карти (1819).⁷⁰

Анекс бр. 6: У горњем делу је попречни пресек корита реке Дунав и Тебнер Ау (1811), у доњем делу је пресек означен црвеном бојом на актуелној сателитској мапи (наплатна рампа је стајала на раскрсници Хутничке и Словачке обале; срушена је пре 1938. године).⁷¹

⁷⁰ Извор основне карте: <https://www.google.com/maps/> [6. 11. 2022].

⁷¹ Извор основне карте: MNL/MOL; S 12 Helytartótanácsi térképek (1738 – 1875); Hidrotechnische Karte des Donaustroms von der Unter Oesterreichischen Gränze / Водопривредна карта тока Дунава од доњаоустројске границе. Сигнатура: S_12_-_Div_XI_-_No_74:1-12. Доступно на: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4756/> [7. 10. 2022]; <https://www.google.com/maps/place/Dev%C3%ADn/@48.1656324,16.9816455,1636m/=13m1!1e3!4m5!3m4!1s0x476c8b5988cb3bed:0x500f7d1c6979100!8m2!3d48.1737498!4d16.9844742> [8. 11. 2022].

Прилог бр. 7: Оригинални „Хаинбургер Ау” и нова поплавна равница касније названа овим именом (овде означена као „Ној”) на карти из 1821. године.⁷²

*Тумачење изворног текста на словачком: Дајана Лазаревић
Стручне консултације: Смиљана Пиксијадес*

⁷² Извор: MNL/MOL; S 12 Helytartótanácsi térképek (1738 – 1875); A Duna Petronell és Wolfsthal (Ausztria), valamint Dévény (Pozsony m., ma Bratislava része, SK) között. Signatúra: S_12_-_Div._XI._-_No._74:14. 1821; Доступно на: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4758/> [7. 10. 2022].